

Demografske promjene i trendovi u (osnovnom) školstvu u Istarskoj županiji¹

Sandra Krtalić^a

^a Prof. dr. sc, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma Dr. Mijo Mirković, Preradovićeva 1/1, Pula; skrtalic@unipu.hr

Sažetak

U Hrvatskoj su već desetljećima prisutni negativni demografski procesi u vidu ubrzane prirodne depopulacije i iseljavanja, kao i promjena u dobnoj strukturi stanovništva (smanjenje broja mladih i povećanje starog stanovništva). Posljedica ovakvih procesa je smanjenje broja djece, odnosno smanjenje broja učenika (osnovnih) škola, što otvara važna pitanja u svezi s (dugoročnom) obrazovnom, fiskalnom i drugim politikama u Republici Hrvatskoj. Cilj rada je analizirati stanje u (osnovnom) školstvu u Istarskoj županiji pod utjecajem navedenih demografskih procesa.

Analiza stanja upućuje na zaključak da će obrazovna politika na državnoj razini morati dugoročno razvijati drugačiji model upravljanja sustavom obrazovanja, ali će i osnivači osnovnih škola na lokalnim razinama morati imati aktivniju ulogu u vlastitom razvoju školstva s obzirom na aktualne trendove broja upisane djece u osnovne škole. Negativni demografski pritisci, koji su vrlo jaki u pojedinima, a prisutni u gotovo svim hrvatskim županijama pozivaju stoga na novi način promišljanja o mjestu i ulozi (osnovnih) škola na lokalnoj, regionalnoj i državnoj razini.

Ključne riječi: demografski trendovi, obrazovanje, osnovne škole, Hrvatska, Istarska županija

1. Uvod

Kao u razvijenim zemljama svijeta, tako je i stanovništvo EU-a promijenilo dobnu strukturu: udio starijeg stanovništva se povećava uz istovremeno smanjenje udjela mlade populacije, što je rezultat prijašnjih promjena fertiliteta, mortaliteta i migracija. Demografske promjene, pri čemu je naglašeno starenje stanovništva najznačajniji su

trendovi posljednjih nekoliko desetljeća u gotovo svim razvijenim zemljama svijeta i Europe, a pritom ni Hrvatska nije izuzetak, i jedna je od država s najvećim udjelom starijeg stanovništva u Europi (22,3%) (Eurostat, Državni zavod za statistiku (DZS), 2022). Baby boom, koji se u Europi odvijao u razdoblju od 1950-ih do 1970-ih, kasnije je smanjenjem stope fertiliteta i produljenjem

¹ Stručni članak nastao je u sklopu projekta „MI - jučer, danas, sutra“ (UP.04.2.1.06.0018) kojeg je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda. Sadržaj stručnog članka isključiva je odgovornost Udruge mladih i Alumni FET Pula.

životnog vijeka doveo do značajnih promjena u dobnoj strukturi ukupnog stanovništva. Također, demografske prilike u Hrvatskoj posljednjih pedesetak godina imaju sve nepovoljnija dinamička i strukturna obilježja. Hrvatska je u dugotrajnoj demografskoj krizi, koja djeluje da će se u buduću i dodatno produbiti. Demografski negativni procesi vrlo su kompleksni i svojevrsna su funkcija duboke društvene, ekonomske i vrijednosne krize. Uočljiv je izostanak sveobuhvatne poticajne demografske politike, jer su se posljednjih pola stoljeća demografski procesi odvijali pretežno stihijski (Živić, D., Pokos, N. i Turk, I., 2005). Hrvatski demografi već više od pola stoljeća kontinuirano upozoravaju na nepovoljne tokove u razvoju stanovništva Hrvatske: na smanjivanje broja stanovnika u Hrvatskoj, odnosno na opadajući prirodni prirast stanovništva koji traje još od 60-ih godina 20. stoljeća, pa naglašeno sve do danas (Friganović i Šterc, 1993; Gelo, 2005., Grizelj, i Akrap 2011; Wertheimer-Baleić, 2017;). Stanovništvo Hrvatske karakteriziraju izrazito starenje stanovništva, smanjujući fertilitet, prirodna depopulacija (negativni prirodni prirast), emigracijska depopulacija kao i ukupna depopulacija nakon 1990. godine (Wertheimer-Baletić, 2004a; Nejašmić i Toskić, 2013). Navedeni procesi traju dosta dugo, tako da se može govoriti o vrlo nepovoljnom demografskom razvoju stanovništva Hrvatske. Dodatno, početkom devedesetih Hrvatska je ušla u jednu od iznimno specifičnijih etapa svoga demografskog razvoja, jer su agresija na Hrvatsku i rat na njezinu teritoriju, uz neminovan utjecaj na opće društvene procese, posebice pogodili demografska kretanja, ubrzavajući već postojeće negativne trendove (Živić, 2005).

Niski fertilitet, duži životni vijek i migracija bitno su promijenili demografsku sliku mnogih (regionalnih i lokalnih) područja u Hrvatskoj. Hrvatska je tradicionalno oduvijek bila prostor iseljavanja, a novi val iseljavanja značajno je povezan s ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju, koji je zatekao Hrvatsku nedovoljno spremnom za zadržavanje svog najvrjednijeg resursa (ljudskog kapitala), i ujedno djelovao u pravcu iseljavanja najproduktivnijeg dijela stanovništva (Župarić-Iljić, 2016). Demografske projekcije pokazuju da će i u sljedećih

trideset godina starenje i depopulacija biti glavno obilježje stanovništva Hrvatske. Projekcija ukupnog broja i dobne strukture Hrvatske do 2051. godine, pokazuje da će ukupan broj stanovnika Hrvatske do 2051. biti smanjen za 19,32%, što ukazuje na dugoročan i negativan demografski trend (Akrap, 2015). Posljednji popis stanovništva proveden 2021. godine ponovno je ukazao na razmjere demografskog sloma Republike Hrvatske. Sve je veći udio starih, a sve manji udio mladih ljudi, što dovodi u pitanje brojne aspekte funkcioniranja države. Starenje stanovništva obilježeno porastom broja osoba starijih od 65 godina i smanjenjem broja djece i radno sposobnog stanovništva poseban je izazov za vremena koja su pred nama. Zbog produblivanja prirodnog pada stanovništva, iseljavanja i produljenja očekivanog životnog vijeka iz godine u godinu dolazi do smanjenja udjela mladog i radno aktivnog stanovništva te intenziviranja procesa starenja, što posljedično znači suočavanje s ekonomskim, socijalnim i fiskalnim izazovima, jer će u pitanje doći održivost gospodarskog sustava, što može rezultirati i smanjenjem ili gubitkom javnih dobara. Depopulacija i starenje, dva povezana demografska procesa, najviše utječu na demografski razvoj nekog područja, s time da je depopulacija potaknuta niskim fertilitetom ili iseljavanjem (posebice mladih i djece) dodatni i značajan problem za manje teritorijalne jedinice (Čipin i sur., 2014).

U rješavanju hrvatskih demografskih izazova, područje u kojem vlada manjak pregleda stanja, ali i projekcija budućih trendova u kontekstu demografskih procesa, jest obrazovanje i obrazovni sustav. Kretanje broja učenika na školskim područjima određene županije predmet je demografije, ali i školske demografije u užem smislu, što u kontekstu navedenih demografskih procesa, može poslužiti kao pokazatelj u reformi sustava obrazovanja (Strugar, 2018). Kako je jasna posljedica navedenih demografskih procesa smanjenje broja djece (nerođene, odseljene i rođene u inozemstvu)² odnosno smanjenje broja učenika, i kako omjer broja učenika i broja zaposlenih učitelja postaje sve nepovoljniji, a dio zaposlenih učitelja postaje višak, od iznimnog je značaja pitanje

² U razdoblju od 2014. do 2021. godine u Njemačkoj se rodilo 15.200 djece s hrvatskim državljanstvom, što ukazuje na snagu iseljeničkog vala i značajnog gubitka djece u Hrvatskoj i posljedica istog po obrazovni sustav (Strmota, 2021).

novog načina promišljanja o ulozi i mjestu škola u životu određenog naselja, općine i grada, županije odnosno države, odnosno kako mijenjati ulogu škole u okviru kojeg diktiraju demografski procesi, ali i suvremeni način življenja.

2. Demografski procesi i stanje u školstvu

Demografsko odumiranje je svake godine sve vidljivije, što se posebno osjeti u obrazovnom sustavu, u generacijama najmlađih koje su sve malobrojnije. Depopulacija u većem dijelu Hrvatske utječe na kontinuirano smanjivanje broja učenika, posebice učenika prvih razreda osnovnih škola svake godine. Pored demografskih, brojne su i ekonomske, socijalne i druge posljedice ovakvih pokazatelja. Broj stanovnika u Hrvatskoj kontinuirano se smanjuje od 1991. godine, pa je u 2021. godini pri posljednjem popisu stanovnika bilo 895.736 stanovnika manje ili 18,7% nego 1991. godine. Unatoč tome što Hrvatska službeno bilježi ukupno smanjenje broja stanovnika u proteklih 30 godina, najviše zabrinjava smanjenje tijekom posljednjih deset godina između 2011. i 2021. godine, kada se broj stanovnika smanjio za 396.360 stanovnika odnosno za 9,2%, što se prvenstveno povezuje s otvaranjem tržišta (rada) Europske unije kada su mnogi iselili iz Hrvatske (DZS, 2022). Usljed dugogodišnjeg smanjenja nataliteta u Hrvatskoj, broj djece na svim razinama odgojno-obrazovnog

procesa se smanjuje, kako u predškolskom odgoju tako i u osnovnom i srednjoškolskom obrazovanju, čemu još pridonosi i pojačani, mehanički odljev, tj. iseljavanje stanovništva. Podatci o prirodnom prirastu na razini Hrvatske pokazuju da je on negativan i iznosi -26.204, a na razini Istarske županije -1.127. U Istarskoj županiji se između 1991. i 2021. godine ukupan broj stanovnika smanjio za 8.552 stanovnika ili relativno za 4,2% odnosno za 5,9% između 2011. i 2021. godine. Demografski razlozi pada broja stanovnika po županijama mogu se djelomično razdijeliti na odumiranje i iseljavanje. Smanjenje u Istarskoj županiji većim dijelom prozilizalo iz prirodnog pada (50,7%) u odnosu na migracijska kretanja (49,3%). Pozitivno kretanje broja stanovnika između dva posljednja popisa stanovništva dominantno je vezano uz one općine i gradove iz priobalnog pojasa. S druge strane, najlošija demografska slika je u općinama i gradovima u Slavoniji i Baranji, Sisačko-moslavačkoj i Ličko-senjskoj županiji, ali i druge županije također bilježe značajno smanjenje broja stanovnika (Strmota, Ivanda, 2022).

Broj rođene djece jedan je od važnih pokazatelja za procjenu očekivanog upisa djece u prvi razred osnovne škole (rijetka provedena istraživanja pokazuju da je smrtnost djece predškolske dobi veoma niska te se konstantno smanjuje od 1995. godine, što drugim riječima znači da smrtnost djece nema značajan utjecaj na upis djece u osnovne škole (Mujkić, 2012)).

Tablica 1. Broj živorođene djece u Hrvatskoj i Istarskoj županiji u razdoblju od 2010. do 2021. godine

	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
RH	43.361	41.197	41.771	39.939	39.566	37.503	37.537	36.556	36.945	36.135	35.845	36.508
IŽ	1.906	1.827	1.832	1.801	1.813	1.701	1.669	1.690	1.670	1.589	1.670	1.657

Izvor: Državni zavod za statistiku: <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29028>

Možemo vidjeti da je broj živorođene djece u kontinuiranom padu, kako na razini cijele Hrvatske, tako i na razini Istarske županije, pri čemu se broj živorođenih kontinuirano smanjuje u promatranom razdoblju. U 2010. godini bilo je rođeno 1.906 djece u Istarskoj županiji, dok je u 2021. rođeno 1.657 djece, što čini smanjenje od 249 ili 13,1%. Sukladno

državnom pedagoškom standardu osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja prema kojem je optimalan broj učenika u razrednom odjelu 20, a najviši 28 učenika, ovo smanjenje od 249 djece, predstavlja 9 (optimalno) ili 12 manjih upisanih prvih razrednih odjela. Tim je jasniji trend upisa u osnovne škole, s obzirom na trend broja rođenih.

Kao dobar demografski pokazatelj može poslužiti broj djece upisane u osnovne škole, koji je kompatibilan s ostalim demografskim pokazateljima i u većini županija se kreće negativnim trendom. Na području Republike Hrvatske na kraju školske godine 2021./2022. djelovalo je 924 osnovnih škola (matičnih i samostalnih), te 1115 područnih škola/odjela. U Istarskoj županiji djeluje 100 osnovnih škola, od čega 48 matičnih i 52 područne škole, od kojih je za 25 osnovnih škola osnivač Istarska županija. Na razini Hrvatske svake se godine upisuju manje djece nego prethodne godine, zbog konstantnog smanjenja broja živorođenih i sve većeg iseljavanja mladih obitelji u inozemstvo. U osnovne i srednje škole, u školskoj godini 2013./2014. bilo je upisanih 509.208 učenika, čak 52.598 više nego u 2021./2022. godine kad se upisalo 456.610 učenika. Na razini Hrvatske je u gotovo deset godina ukupno u osnovne i srednje škole upisano manje 52.598 učenika ili 10,33%, što predstavlja stanovništvo cijelog jednog grada, po veličini poput grada Pule.

U osnovnim je školama u 2021./22. godini na razini Hrvatske upisan 313.111 učenik. Županija s najviše učenika je Grad Zagreb, s njih 64.410, a Ličko-senjska nalazi se na zadnjem mjestu s tek 3.085 učenika. Usporedimo li podatke upisanih učenika s prethodnim godinama, razvidno je drastično smanjenje upisanih. Možemo vidjeti da je nazočan kontinuirani trend smanjenja upisanih u gotovo svim županijama osim u Gradu Zagrebu, Dubrovačko-neretvanskoj, Istarskoj i Primorsko-goranskoj županiji u kojima raste broj upisane djece u 2021./2022. godini. Iako gotovo sve županije u 2022. godini imaju manje upisane djece u osnovne škole nego prije deset godina, najveće nominalno smanjenje se dogodilo u Slavoniji u Osječko-baranjskoj (-3.899), Vukovarsko-srijemskoj (-3.868), Brodsko-posavskoj (-2.956) te u Sisačko-moslavačkoj županiji (-2.271), pri čemu relativno smanjenje iznosi od 25,07% do 16,38%. No, i u dalmatinskim županijama situacija je iz godine u godinu sve negativnija, jer je u osnovnim školama manje razreda i u razrednoj (niži razredi) i u predmetnoj nastavi. Prema podacima ministarstva, iako se upisuju

manje učenika, istovremeno raste broj razrednih odjela, kojih je preko 26.000, što znači da danas u prosjeku u jednom razredu sjedi 17 učenika, dok je prije devet godina taj broj iznosio 21, što znači da se razredni odjel smanjio za četiri učenika. Sukladno manjem broju učenika, smanjuje se broj osnovnih škola odnosno dolazi do zatvaranja istih. U posljednjih deset godina najviše škola zatvorilo se u Osječko-baranjskoj županiji i Splitško-dalmatinskoj županiji. Upravo u ovoj županiji ih ima najviše, 201 osnovna škola, dok je najmanji broj osnovnih škola u Ličko-senjskoj županiji, njih 45 (ŠeR, Školski e-Rudnik, Ministarstvo znanosti i obrazovanja).

Pogledamo li podatke o broju upisanih prvašića, vidjeti se može da je u 2021./2022. godini u prve razrede osnovne škole upisano 36.884 učenika, oko četiri tisuće manje nego što je to bio slučaj prije devet godina, kada ih je upisano 40.709. Najviše prvašića upisano je u Gradu Zagrebu, njih 7.533, a Ličko-senjska zauzela je zadnje mjesto s tek 384 đaka upisanih u prve razrede osnovne škole u ovoj školskoj godini. Ukupno je u osnovne škole upisano 17.648 manje učenika ili 5,34%. Ako u obzir uzmemo samo upisane prvašiće u osnovne škole njihov se udio smanjio za 9,40%. Razvijeni dio Hrvatske, od Zagreba i okolice do gradova i mjesta uz jadransku obalu ne mora još strepiti zbog ugroze radnih mjesta što je neizbježna posljedica smanjenja broja učenika, ali u nerazvijenom i raseljenom dijelu zemlje stanje je znatno lošije. Kako smanjenje broja rođene djece dovodi do sve manjeg broja upisanih prvašića u hrvatskim školama, u 2021./2022. godini u prvim razredima osnovnih škola u prosjeku je bilo 12,8 učenika, pa tako je Zagrebu u prvim razredima osnovnih škola u prošloj školskoj godini u prosjeku bilo 19,6 učenika, a u Ličko-senjskoj županiji prosječan razred prvašića iznosio je 7,6.

I na razini Europske unije vidljiv je trend smanjenja broja upisane djece u osnovne škole od 2015. godine. U 2020. godini bilo je upisano 23,3 milijuna djece u osnovne škole, pri čemu je u Francuskoj najviše upisanih, 4,27 milijuna djece, a najmanje u Luksemburgu, njih 40.000.

Tablica 2. Trend broja upisanih učenika u osnovne škole u školskoj godini 2013./2014. i 2021./2022. godini

Županija	Upisani 2013./2014.	Upisani 2021./2022.	Razlika	Razlika u %	Udio u RH (%) 2021./2022.
Osječko-baranjska	23.810	19.911	- 3.899	16,38	6,35
Vukovarsko-srijemska	15.427	11.559	- 3.868	25,07	3,69
Brodsko-posavska	13.601	10.645	- 2.956	21,73	3,40
Sisačko-moslavačka	12.735	10.464	- 2.271	17,83	3,34
Splitsko-dalmatinska	37.676	35.706	- 1.970	5,23	11,40
Varaždinska	14.249	12.826	- 1.423	9,99	4,09
Požeško-slavonska	6.524	5.250	- 1.274	19,53	1,68
Bjelovarsko-bilogorska	9.392	8.207	- 1.185	12,62	2,62
Virovitičko-podravska	6.835	5.693	- 1.142	16,71	1,82
Zagrebačka	26.249	25.162	- 1.087	4,14	8,03
Koprivničko-križevačka	9.335	8.342	- 993	10,64	2,66
Krapinsko-zagorska	10.105	9.332	- 773	7,65	2,98
Karlovačka	8.888	8.134	- 754	8,48	2,59
Šibensko-kninska	7.747	7.098	- 649	8,38	2,26
Međimurska	9.888	9.376	- 510	5,16	2,99
Ličko-senjska	3.496	3.085	- 411	11,76	0,98
Zadarska	13.730	13.610	- 120	0,87	4,34
Grad Zagreb	58.245	64.410	+ 6.165	10,58	20,55
Istarska	14.372	15.410	+ 1.028	7,15	4,92
Dubrovačko-neretvanska	9.400	9.856	+ 456	4,85	3,15
Primorsko-goranska	19.055	19.234	+ 179	0,94	6,13
RH - ukupno upisani u osnovne škole	330.759	313.111	-17.648	5,34	100
RH – ukupno upisani u prvi razred osn. škole	40.709	36.884	- 3.825	9,40	-
RH – ukupno upisani u osnovne i srednje škole	509.208	456.610	- 52.598	10,33	-

Izvor: ŠeR, Školski e-Rudnik, Ministarstvo znanosti i obrazovanja

Pogledamo li odnos učenika i učitelja, u 2019. godini je na razini EU-a bilo 2,0 milijuna učitelja (85% žena, 15% muškaraca) i 24,5 milijuna učenika na razini osnovnog obrazovanja u državama članicama EU-a. U EU prosječan broj učenika po učitelju na primarnoj razini obrazovanja je u 2019. godini iznosio 13,5. Najniži omjer broja učenika po učitelju je zabilježen u Grčkoj (8,7), dok je s druge

strane, Rumunjska s najvišim omjerom broja učenika na učitelja (19,4). Prosječni udio učenika u primarnom ciklusu obrazovanja na razini zemalja članica EU-a iznosi 9,4%, pri čemu je udio najviši u Irskoj (15,8%), a najniži u Bugarskoj (6,5%). U Hrvatskoj udio iznosi 8,2% (Eurostat, 2021). Pogledamo li podatke vezane uz izdatke za obrazovanje, možemo vidjeti da su se na razini EU-a u razdoblju

od 1995. do 2020. godine izdaci mjereni udjelom u BDP-u kretali između 4,7% BDP-a i 5,1% BDP-a. Udio rashoda za obrazovanje u ukupnim rashodima iznosio je 9,2% ukupnih rashoda 1995. godine, te je porastao na 10,4% rashoda 2003. godine, a pod utjecajem financijske krize je slijedio trend smanjenja do 2012. godine, a potom dolazi do povećanja. U 2020. godini rashodi za obrazovanje na razini opće države u EU iznosili su 671 milijardu eura ili 5,1% BDP-a, a od čega su izdaci za predškolsko i osnovnoškolsko obrazovanje činili 1,7 % BDP-a. Među zemljama postoje vrlo velike razlike, dok najveći udio izdvaja Švedska (7,2% BDP-a), Belgija i Estonija (6,6 % BDP-a), najmanji udio izdvaja Irska 3,1% i Rumunjska 3,7% BDP-a. Udio rashoda za obrazovanje u ukupnim rashodima najviši su u Estoniji (14,3%), Latviji (13,8%) i Švedskoj (13,6%), a najniži su zabilježeni u Grčkoj (7,4%) i Italiji (7,5%). Hrvatska izdvaja 5,4% BDP-a, pri čemu se na predškolsko i osnovnoškolsko obrazovanje izdvaja 2,6% BDP-a. Udio rashoda za obrazovanje u ukupnim rashodima čini 10%, odnosno 2,7% za predškolsko i osnovnoškolsko obrazovanje. Teško je uočiti pravilnosti među zemljama, pa se može pretpostaviti da visina izdataka ovisi o različitim faktorima specifičnim za svaku zemlju poput nacionalnih prioriteta, demografskih pokazatelja, razvijenosti sustava javnog i privatnog financiranja, zakonskih propisa koji određuju koja je vrsta obrazovanja obvezna i sl. (Eurostat, 2022).

3. Stanje i trendovi u (osnovnom) školstvu u istarskoj županiji

Istarska županija kao jedna od najrazvijenih županija u Hrvatskoj, kao područje s većom potražnjom za radom i dinamičnijim tržištem rada, što rezultira boljom ponudom radnih mjesta i višim primanjima, privlači u Istru radnosposobno stanovništvo te mlađe obitelji, jer zbog snažnije gospodarske aktivnosti veća je mogućnost pronalaska posla, te dodatno postoji dovoljan broj mjesta u dječjim vrtićima, (izg)dograđuju se nove škole, nudi se organizirani prijevoz učenika, dodjeluju se stipendije učenicima i dr. Ovo možemo povezati i s teorijom migracija koje objašnjavaju da se migracije načelno odvijaju u ona područja sa snažnijom ekonomskom aktivnošću, pa ona onda bilježe pozitivan saldo migracija (Massey i dr., 1993). No, uloga

migracija na lokalnoj razini u hrvatskoj literaturi, ni u široj javnosti nije u dovoljnoj mjeri prepoznata. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2021. godine, svega su tri županije zabilježile pozitivnu neto migraciju: Dubrovačko-neretvanska, Grad Zagreb te Istarska županija. Na razini općina i gradova, većina priobalnih i otočnih općina i gradova bilježe pozitivnu migracijsku bilancu, dok je zaleđe Jadranske Hrvatske pretežno iseljeničko područje (Strmota, Ivanda, 2022).

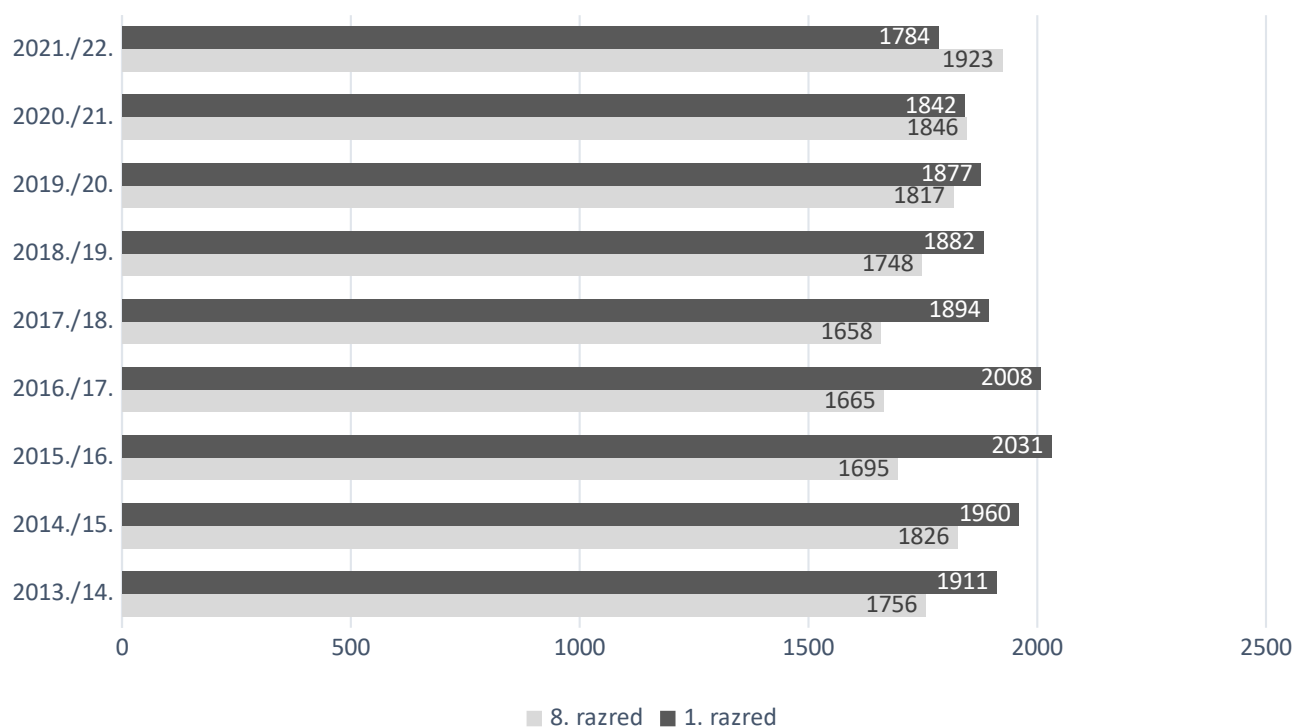
Prema podatcima Ministarstva znanosti i obrazovanja u sto osnovnih škola u Istarskoj županiji u 2013./2014. godini bilo je upisano 14.372 učenika, dok je u 2021./2022. godini upisano ukupno 15.400 učenika što je za 7,15% više upisanih. U osnovnim školama Istarske županije vidljiv je u proteklih devet godina porast ukupnog broja učenika za 1.028 učenika. Najveći porast upisanih učenika je ostvareno u osnovnim školama u Poreču 294 ili 28,54% i u Rovinju 190 ili 20,61%. S druge strane, u osnovnim školama u Balama, Cerovlju, Gračišću, Kanfanaru, Lupoglavu, Medulinu, Motovunu, Raši i Vodnjanu došlo je do smanjenja upisanih učenika. Osnovna škola Vladimir Nazor Pazin osnovna je škola s najvećim brojem učenika u Hrvatskoj, i u 2021./2022. godini pohađalo ju je 1283 učenika. No, broj upisane djece (prvašića) u prvi razred kontinuirano se smanjuje, te je za 127 učenika ili 6,65% manje upisanih u prve razrede u školskoj 2021./2022. godini. Pozitivan je trend da broj upisanih učenika u prvi razred raste u osnovnim školama u manjim mjestima i općinama (Lanišće, Gračišće, Sv. Lovreč, Tinjan, Žminj, Vižinada, Tar-Vabriga, Raša, Pićan, Kršan, Brtonigla, Marčana, Sv. Petar u Šumi). U osnovnim školama u Puli, najvećem gradu županije, upisano je u navedenom razdoblju 118 učenika manje ili 20,21%. Najmanje je upisanih prvašića u školskoj godini 2021./2022. u školama koje su smještene u centru Pule (osnovna škola Centar i Monte Zaro), a najviše je učenika upisano u osnovnim školama Vidikovac, Veli Vrh, Veruda i Šijana. Škole locirane do samog centra Pule, u koje gravitiraju djeca koja žive na periferiji grada, imaju više upisanih. Manji broj upisanih prvašića iz godine u godinu u osnovnim školama u Puli posljedica je višegodišnjeg trenda iseljavanja iz najvećeg istarskog grada, koje je dodatno potaknuto obustavom brodograđevnih aktivnosti društva Uljanik te vrlo suženom

ponudom stanova za dugoročan najam, jer su isti pretvoreni u turističke apartmane.

Iako ne posjedujemo sve potrebne podatke te obilježja čimbenika koji utječu na dugoročan razvoj osnovnoga školstva u Istarskoj županiji, moguće je na temelju dostupnih podataka procijeniti razvoj za kraće razdoblje na temelju podataka o projekciji broja učenika prvog razreda, koji ulaze u sustav i broj učenika osmog razreda, kao izlaze iz sustava

od školske godine 2013./14. do 2021./22. Na temelju višegodišnjih kretanja i podataka može se predvidjeti kako će se i dalje smanjivati broj učenika, što će pogoršavati situaciju u školstvu, na što će periodično utjecati veći broj učenika koji izlaze nego što ulaze u sustav, a osobito se to očituje od školske godine 2021./22. jer je u sustav ušlo 6,7% učenika manje, nego što će na kraju školske godine izaći (1784 : 1911 učenika).

Grafikon 1. Usporedba broja učenika I. i VIII. razreda u razdoblju od 2013./2014. do 2021./2022. godine u Istarskoj županiji

Izvor: ŠeR, Školski e-Rudnik, Ministarstvo znanosti i obrazovanja

3.1. Analiza anketnog istraživanja

U kontekstu navedenih demografskih procesa provedeno je anketno istraživanje u 25 osnovnih škola u Istri, kojima je osnivač Istarska županija (O.Š. Jure Filipovića, Barban; O.Š. Mate Balote, Buje; Talijanska osnovna škola-scuola elementare italiana Edmondo De Amicis, Buje; O.Š. Vazmoslav Gržalja, Buzet; O.Š. Ivan Goran Kovačić, Čepić; O.Š. Divšići; O.Š. Fažana; O.Š. Juršići; O.Š. Petra Studenca, Kanfanar; O.Š. Vladimira Nazora, Krnica; O.Š. Marčana; O.Š. Dr. Mate Demarina, Medulin; O.Š. Rivarela, Novigrad; Talijanska osnovna škola Novigrad – Scuola elementare italiana Cittanova; O.Š. Milana Šorga, Oprtalj; O.Š. Vladimira Nazora,

Potpican; O.Š. Ivana Batelića, Raša; O.Š. Vitomir Širola - Pajo, Nedeščina; O.Š. Svetvinčenat; O.Š. Joakima Rakovca, Sveti Lovreč Pazenatički; O.Š. Tar-Vabriga; O.Š. Jože Šurana, Višnjan; O.Š. Vodnjan - Scuola elementare Dignano; O.Š. Vladimira Nazora, Vrsar i O.Š. Vladimira Gortana, Žminj), jer se anketnim istraživanjem nastojao steći bolji uvid u stanje i opstojnost škola (u manjim mjestima), s obzirom da je u većini takvih mjesta diljem Hrvatske evidentan značajan gubitak stanovništva, posebice mlađe populacije i dogodilo se demografsko praznjenje u pojedinim lokalnim jedinicama.

Istraživanje je uključilo 25 sudionika istraživanja (ravnatelji osnovnih škola) kojima je osnivač Istarska županija. Anketiranje je provedeno u pisanoj

i telefonskoj formi u razdoblju od 1. veljače do 15. ožujka 2022. godine. Podaci su prikupljeni postavljanjem otvorenih pitanja te je cilj istraživanja bio ispitati percepcije/stavove o tri specifična područja: a) kako sudionici istraživanja procjenjuju kretanje učenika; b) kako sudionici procjenjuju kretanje zaposlenih učitelja sukladno kretanju broja učenika te c) koji su izazovi prepoznati za djelatnost osnovnog školstva na njihovom području u kontekstu demografskih promjena.

a) Kretanje broja učenika u razdoblju od 2013./2014. do 2021./2022. školske godine

Od ukupno 25 odgovora sudionika na ovo pitanje grupirane su tri skupine. Za 28% anketiranih osnovnih škola broj učenika ostao je gotovo nepromijenjen, uz vrlo blage oscilacije kretanja broja učenika u pojedinim godinama. U 16% osnovnih škola broj učenika se smanjio, s time da je riječ o minornom smanjenju (škole su se tom procesu prilagodile na način da imaju veći broj učitelja koji ne rade puno radno vrijeme, nego na nepuno, i rade u više škola). Škole u kojima je došlo do smanjenja upisanog broja učenika, kao glavni uzrok smanjenja navode negativan prirodni prirast te dijelom migraciju stanovništva (seljenje u veća gradska središta Umag, Novigrad, Poreč, Pula). Također, jedan od razloga koji navode je i nestanak radnih mjesta odnosno zatvaranje trgovačkih društava i obrta, što je dovelo do raseljavanja, posebice mladih obitelji, čime automatski dolazi i do smanjenja broja upisane djece u škole. U 56% anketiranih škola došlo je do povećanja broja učenika (u pojedinim mjestima vidljiv je trend povratka obitelji iz većih istarskih gradova, ali i drugih gradova izvan Istre u ruralna, seoska područja što za sobom povlači i dolazak obitelji, a time i porast broja djece/učenika).

U osnovnim školama u kojima je evidentan trend povećanja broja učenika, na isti je utjecalo doseljenje stranaca koji dolaze iz različitih država (BiH, Srbije, Albanije, Kosova, Njemačke, Ruske Federacije, Slovenije, Mađarske, Italije, Austrije te Ukrajine). U osnovnoj školi u Medulinu je zbog izvanredne situacije s ratom u Ukrajini naglašeno došlo do znatnog priljeva djece-izbjeglica iz Ukrajine (znatan broj doseljenika ima u privatnom vlasništvu nekretnine na području općine Medulin), ali i broja djece iz Njemačke, dok su osnovna škola

Rivarela iz Novigrada kao i obje Talijanske osnovne škole istaknule da postoji značajan interes za upis učenika iz Italije. Zaključiti se može da je porast broja učenika u osnovnim školama većim dijelom rezultat mehaničkog priljeva stanovništva, odnosno doseljavanja, a tek dijelom vrlo blagog povećanja nataliteta. Pri tome, prosječan udio upisanih prvšača u osnovnim školama kojima je osnivač Istarska županija u razdoblju od 2013./2014. do 2021./2022. godine je 23% te se kroz devet godina ukupan broj upisanih prvšača povećao s 599 na 612 učenika, iako je u posljednje tri školske godine stopa promjene negativna.

Tablica 3. Kretanje broja upisanih učenika u prvi razred u osnovnim školama kojima je osnivač Istarska županija u razdoblju od 2013./2014. do 2021./2022. godine

Šk. godina	Broj učenika upisanih u prve razrede	Indeks	Stopa promjene
2013./2014.	599	-	-
2014./2015.	636	106,17	6,18
2015./2016.	675	106,13	6,13
2016./2017.	662	98,07	-1,93
2017./2018.	652	98,48	-1,51
2018./2019.	654	100,30	0,30
2019./2020.	631	96,48	-3,51
2020./2021.	624	98,89	-1,10
2021./2022.	612	98,07	-1,92

Izvor: Izračun i obrada autora prema mpodatcima iz anketnog upitnika

b) Kretanje broja zaposlenih učitelja u razdoblju od 2013./2014. do 2021./2022. školske godine

Kako je na razini Hrvatske prema statističkim podacima vidljivo da je paralelno s smanjenjem broja učenika u osnovnim školama došlo do povećanja broja učitelja (DZS, 2022), javlja se izazov rješavanja pitanja viška zaposlenih učitelja. Iz odgovora 25 anketiranih sudionika, u četrnaest anketiranih osnovnih škola ili 58% u razdoblju od 2013./14. do 2021./22. godine došlo je do vrlo blagog povećanja

zaposlenih učitelja, dok je u 37,5% broj zaposlenih učitelja ostao nepromijenjen, a tek se u 4% osnovnih škola broj zaposlenih učitelja smanjio. U svih 25 anketiranih osnovnih škola zaposleno je 475 učitelja ili 58% na puno radno vrijeme, dok je na nepuno radno vrijeme zaposlen 341 učitelj ili 42%. Kao glavni razlozi povećanja broja zaposlenih učitelja navedni su: povećanje razrednih odjela, uvođenje ili povećanje skupina produženog boravka djece i rast broja učenika s poteškoćama u razvoju, pri čemu su kreirani posebni odjeli (razredi) za učenike s poteškoćama, a razvija se i individualizirani pristup i prilagodba sadržaja školskog programa.

c) Izazovi u radu osnovnih škola u kontekstu navedenih demografskih kretanja

Anketirani sudionici su kao glavni izazov naveli smanjenu mogućnost zapošljavanja zamjena za učitelje, posebice učitelja iz grupe prirodoslovnih (STEM) predmeta, što dovodi do zasebnog problema (nedovoljno stručne nastave), a pri tom ističu kako je kvalitetna učiteljska profesija preduvjet razvoja, kako nacionalne, tako i lokalne razine. U okviru ove tvrdnje naglašavaju da bi se u okviru obrazovne politike trebao izgraditi drugačiji sustav za njihov razvoj, zadržavanje i napredovanje u Hrvatskoj. Također, svi anketirani sudionici ističu nedostatno financijsko izdvajanje za obrazovanje kako u Hrvatskoj, tako i Istarskoj županiji, jer nedostatna materijalna osnova potiče demotiviranost kadrova zaposlenih u obrazovnom procesu, što može oslabiti kvalitetu prenošenja znanja i vještina, voditi (i) negativnoj selekciji nastavnog kadra, ali i nekvalitetnom outputu, koji neće moći odgovarati budućim potrebama tržišta rada.

Rad s darovitim učenicima prepoznat je kao jedan od pozitivnih izazova u radu anketiranih dionika. U 24% anketiranih osnovnih škola navedeno je da se ne posvećuje dostatna pažnja darovitoj djeci, već se više vremena rad učitelja usmjerava na učenike s poteškoćama u razvoju. U 76% anketiranih osnovnih škola rad s darovitim učenicima obuhvaća uključivanje djece u izbornu nastavu, dodatnu nastavu te individualizirani mentorski rad u školi, kao i sudjelovanja na državnim i županijskim natjecanjima. Gotovo svi anketirani sudionici izrazili su potrebu za ustrojem svojevrsnog centra izvrsnosti, gdje bi učitelji radili s darovitim učenicima, a ovakav bi projekt mogao značajno pomoći da

učenici ostvare svoj maksimalni potencijal. Proteklih godina postojali su pokušaji osnivanja ovakvog centra pri osnovnoj školi Rivarela iz Novigrada - područnoj školi Karigador, međutim, realizacija ovog projekta nije oživotvorena u proteklom razdoblju. Realizacija ovakvog projekta mogla bi ujedno predstavljati, uz organizaciju produženog boravka i jedan od načina zbrinjavanja potencijalnih viškova učitelja u osnovnim školama u kojima je manji broj upisanih učenika.

4. Zaključak

Depopulacijski proces čiji su uzroci i posljedice vrlo kompleksni, ozbiljan je izazov za Hrvatsku. Popis stanovništva 2021. godine pokazao je da nas ovaj proces kontinuirano prati, pa je u smjeru zaustavljanja negativnih demografskih trendova nužno osmisliti i sustavno provoditi proaktivnu populacijsku politiku u kombinaciji s dobro osmišljenom gospodarskom i obrazovnom politikom, koja bi uvažila potrebu za istinskom reformom školskog sustava u smislu novog pristupa odgoju i obrazovanju u smislu očuvanja života na razini regija i lokalnih jedinica. Stanovništvo se u Hrvatskoj vrlo brzo smanjuje i stari, što je obilježeno porastom broja osoba starijih od 65 godina, smanjenjem radno sposobnog stanovništva te nadasve smanjenjem broja djece i mladih. U kontekstu navedenih demografskih procesa jedna od značajnih posljedica je smanjenje broja učenika u (osnovnim) školama (iako u Istri, koja je jedna od najnapučenijih i najrazvijenijih hrvatskih županija, još ne „zvoni zvono na uzbunu“) što će rezultirati smanjenjem broja razrednih odjela, u nekim sredinama i zatvaranja škola, posebice onih područnih u seoskim sredinama, što će u konačnici dovesti do smanjene potrebe za stručnim kadrom, kao i postupnog smanjivanja stope zaposlenja tih profesija.

Stoga je nužno promijeniti obrazovnu paradigmu kako od strane nadležnog Ministarstva znanosti i obrazovanja, ali i dionika na regionalnim i lokalnim razinama. Kako je jasna posljedica navedenih demografskih procesa smanjenje broja djece/učenika, od iznimnog je značaja pitanje novog načina promišljanja o ulozima i mjestu škola u životu određenog naselja, općine, grada i županije. Stoga bi osnovne škole trebale imati aktivniju ulogu u planiranju vlastitog razvoja, jer su one nositelji

ne samo obrazovanja, već i društvenog života u naseljima u kojima djeluju. Kako su iznimno rijetka istraživanja i objavljeni članci koji analiziraju utjecaj demografskih kretanja na obrazovni sustav i obrazovnu politiku, temeljna je preporuka ovog rada da postoji značajna potreba budućih istraživanja u ovom području.

Literatura

- Akrap, A. (2015). *Demografski slom Hrvatske: Hrvatska do 2051. Bogoslovska smotra*, 85(3), 855-881.
- Čipin I., Akrap, A., Knego, J., Međimurec, P., Đurđević, K. (2014). *Stručna podloga za izradu Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske: Demografski scenariji i migracije*, Zagreb: Ekonomski fakultet Zagreb
- Državni zavod za statistiku (DZS) Priopćenje. Preuzeto 29.9.2022. s <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29028>
- Državni zavod za statistiku (DZS) Konačni rezultati popisa 2021. Preuzeto 29.9.2022. s <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270>
- Eurostat (2022). Preuzeto 29.9.2022. s https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDUC_UOE_PERP04_custom_1237257/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=c2b8c00f-8c54-40f1-867e-7f3ed2d57eeb
- Eurostat (2022). Preuzeto 29.9.2022. s https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/gov_10a_exp/default/table?lang=en
- Friganović, M. A., Šterc, S. (1993). *Demografski razvoj i populacijska politika Republike Hrvatske, Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 2(1), 151.-165.
- Gelo, J. (2005). *Projekcije stanovništva Hrvatske. u: Gelo, J., Akrap, A. i Čipin, I. Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske*, str. 211-252. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti
- Grizelj, M., Akrap, A. (2011). *Projekcija stanovništva Republike Hrvatske: 2010. – 2061., (monografija)* Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja, ŠeR, Školski e-Rudnik. Preuzeto 28.9.2022. s <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiZWE3YTE4OWQ0OWJmNC00OTJmLWE2MjktYTQ5MmWjINDNlZDQ0IiwidCI6IjJMTFjYmNjLWI3NjEtNDVkiY1hOWY1LTRhYzc3ZTk0ZTFkNCIsImMiOiJh9>
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. i Taylor, J. E. (1993). *Theories of international migration: A review and appraisal. Population and Development Review*, 19(3), 431-466.
- Mujkić, A., Ivičević Uhernik, A., Rodin, U., Meštrović, J. i Gereš, N. (2014). *Smrtnost djece u Hrvatskoj u dobi 0-19 godina u razdoblju 1995.-2012. godine. XI. kongres Hrvatskog pedijatrijskog društva, Gagra, A. i sur. (ur.)*, Zagreb: Klinika za dječje bolesti Zagreb
- Nejašmić, I., Toskić, A. (2013). *Starenje stanovništva u Hrvatskoj - sadašnje stanje i perspective. Hrvatski geografski glasnik*, 75(1), 89 -110.
- Strmota, M. (2021). *Nezaustavljiv pad broja djece: primjećuje li tko osim nastavnika i ravnatelja? Universitas*, br. 143, str. 19.
- Strmota, M., Ivanda, K. (2022). *Demografski izazovi na lokalnoj i regionalnoj razini Hrvatske, Zbornik radova s konferencije: Prilika ili prijetnja? Reforma lokalne i regionalne samouprave u Hrvatskoj, Hanns-Seidel-Stiftung Ekonomski institut, Zagreb*, str. 93.-111.
- Strugar, V. (2018). *Kretanje broja učenika osnovne škole na školskim područjima Bjelovarsko-bilogorske županije 1969./70.-2018./19.: neizvjesna demografska budućnost školstva, Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad HAZU u Bjelovaru*, svezak 12, 39.-59.
- Wertheimer-Baletić, A. (2004a). *Stanovništvo Hrvatske – sadašnje stanje i buduće promjene, Rad 482, HAZU*, 109-125.
- Wertheimer-Baletić, A. (2017). *Demografska teorija, razvoj stanovništva Hrvatske i populacijska politika. Samobor: Izdavačka kuća Meridijani.*
- Živić, D (2005). *Demografski ratni gubici kao determinanta razvoja stanovništva Istočne Hrvatske u razdoblju 1991.-2001., Migracijske i etničke teme* 21(1-2), 123.-141.
- Živić, D., Pokos, N. i Turk, I. (2005). *Basic Demographic Processes in Croatia, Hrvatski geografski glasnik* 67 (1), 27-44.
- Župarić-Iljić, D. (2016). *Iseljavanje iz Republike Hrvatske nakon ulaska u Europsku uniju. Zagreb: Friedrich Ebert Stiftung*

Demographic Changes And Trends In (Primary) Education In Istria County

Abstract

Negative demographic trends in the form of accelerated natural depopulation and emigration, as well as changes in the age structure of the population (decrease in the number of young people and increase in the old population) have been present in Croatia for decades, and the consequence of such processes is a decrease in the number of children, i.e. a decrease in the number of students in (primary) schools, which raises important questions regarding (long-term) educational, fiscal and other policies in the Republic of Croatia. The aim of these paper is to analyze the situation in (primary) education in the County of Istria under the influence of the aforementioned demographic processes.

The analysis of the situation points to the conclusion that educational policy at the state level will have to develop a different model of management of the education system in the long term, but also the founders of elementary schools at the local level will have to play a more active role in their own development of education, considering the current trends in the number of children enrolled in elementary schools. Negative demographic pressures, which are very strong in some and present in almost all Croatian counties, therefore call for a new way of thinking about the place and role of (primary) schools at the local, regional and national level.

Keywords: *demographic trends, education, primary schools, Croatia, Istria County*